

tentationes quibus ad peccandum impellimur, futuris, quae sunt poenae peccatis debitae sive temporales sint, sive aeternae. Orat etiam, ut nobis pacem elargiat, *Da propitiis pacem in diebus nostris*; neque enim cum peccato potest esse vera pax. Insuper Sacerdos patena sibi Crucis signum dicit, eamque osculatur, quia Patena instrumentum est pacis, et vas ubi sacra ponitur Eucharistia, quae Christianorum est pax; eaque utitur ad signum sibi Crucis faciendum; per Crucem enim Salvator ea omnia disiecit, quibus pax nostra perturbatur.

CAPUT XXVIII.

De fractione Hostiae usque ad communionem.

I. Ritus frangendi Hostiam (1) consecratam a Christo Domino originem dicit qui Eucharistiam instituens, prius panem benedixit, et in sui Corporis substantiam transtulit, ac deinde fregit, deditque discipulis suis. Quocirca hanc coeremoniam Ecclesiae omnes tam in Oriente, quam in Occidente constanter retinuerunt, etsi pro Ecclesiarum consuetudine, Hostiae in plures aut pauciores partes frangatur. Huius fractionis tamquam in Ecclesia semper, et ubique a temporibus Apostolorum usitatae mentionem faciunt Clemens Alexandrinus, Lib. I. Strom.; Gregorius Nazianzenus, *Epistola 216.* ad Amphiliolum; Augustinus, *Epistola 59.* ad Paulinum. Latini tam veteres, quam recentiores dividunt in tres partes, Graeci in quatuor, Mozarabes in novem. Olim fractae Hostiae una pars servabatur usque ad finem Missae, ut ex Sergio Papa refert Gratianus de *Consecratione* dist. 2. cap. 22. quam pro infirmis reservatam fuisse asservant Miralogus, Joannes Abrincensis, et Ivo Carnotensis.

II. Scriptores sacrorum rituum plures mysticas rationes huius divisionis in tres partes assignant. Innocen-

tius III. in Libro V. *Mysteriorum Missae c. 3.* scribit: *quod una pars est ipsum Caput, videlicet Christus, qui et Caput est et pars Corporis: altera pars sunt illi, quorum corpora requiescant in tumulis, et animae regnant cum Christo: tertia pars in Calicem ponitur, significans eos, qui adhuc in passione consistunt, donec ab hac vita migrant. transeant ad Caput suum, ubi nec moriantur amplius nec ullatenus patientur.* Per triplicem Hostiae partitionem, iuxta Stephanum Eduensem de *Sacramento Altaris* cap. 18. denotatur Sanctissima Trinitas. S. Thomas in 3. part. quest. 83. art. ad 8. ait: *Hostiam immissam in Calice significare, Christum esse in coelo cum Corpore et Anima; B. Virginem, et si qui alii Sancti cum corpore sunt in gloria; partem, quam sumit Sacerdos, innuere ambulantes adhuc in terra, qui Sacramentis utuntur, et conteruntur passionibus, sicut panis comes dentibus attleritur. Tertiam denique partem, qua olim in Altari reservabatur pro infirmis, significare eos, quorum corpora usque ad iudicii diem iacebunt in sepulchro, Animae vero sunt vel in Purgatorio, vel in Coelo.* Circa varias insuper trium Divinae Hostiae partium significaciones vide Albertum Magnum, de *Officio Missae* Lib. 2.; Durandum, *Rationalis Divinorum Officiorum* Lib. 4. His addi potest Sylvius, in tertiam partem Divi Thomae quest. 83. art. 5.; et Joannes Baptista de Bertis, *Sacrificii Missae Resolutiones Morales* quaest. 9. art. 9.; aliosque nuperos Liturgicos Scriptores.

III. Olim antequam Sacerdos diceret, *Pax Domini sit semper vobiscum*, interponi solebat benedictio, quam Scriptores sacrorum Rituum *Episcopalem* vocant, quia ad solum Episcopum pertinebat. Extant huiusmodi benedictiones in vetustis Libris Sacramentorum, et in Romano Pontificali edito sub Leone X. Harum benedictionum formulam pro singulis Missis apud Pamelium habemus Tom. 2. *Liturgicorum* post librum Sacramentorum Grimaldi Abbatis. Caeremonias adhibitas in huiusmodi benedictionibus, et varias formulas, recenset et Bona Lib. 2. cap. 16. Nicolaus III. ad impetrandam pacem inter Principes Christianos statuit in Missa solemni, postquam

(1) Bona, *Rerum Liturgicarum cum notis Roberti Sola*. Lib. II. Cap. XI.

Sacerdos dixit : *Pax Domini sit semper vobiscum, ante Agnus Dei, cantari Psalmum Laetatus sum cum aliquot versiculis et collectam pro pace.* Idemque constituit Johannes XXII. pro tollendo schismate, ut testatur Angelus Rocca in *Paralipomenis commentarii de Campanis*. Idem psalmus cum precibus extat in Missali Cisterciensi dicendus post *Pater noster* pro pace ecclesiastica et temporali. Mos erat etiam in hac Missae parte indicendi ieiunia, quae erant observanda; preces, quae pro hoc vel illo fieri debebat; scrutinia, quae erant facienda, ut probat Cardinalis Bona ex quadam Libro Sacramentorum Ecclesiae Romanae scripto ante annos 900.

IV. Hostiae pars in Calicem immittitur. Haec immisso fit ex vetustissimarum Liturgiarum auctoritate, et antiquissimorum Conciliorum. Usum hunc referunt Liturgia Jacobi, Graecos inter, antiquissima, ubi haec habet: *Unio Sanctissimi Corporis, et pretiosi Sanguinis Domini, ac Salvatoris nostri Iesu Christi.* Vetusti idem duo priores Romani Ordines, Concilium Arausicanum I. anno 441. Canone 17. Vide inter caeteros post Mabillonum *Commentaria in Ordinem Romanum* art. 6. num. 1. Franciscum Antonium Pouget *Institutiones Catholicae* Tom. 1. pag. 879. Insuper observandum occurrit praeter particulam, quae nunc post Hostiae fractionem immittitur in Calicem, immissam alias fuisse aliam particulam, quae tunc, vel missa erat ab Episcopis, vel ex antecedenti Sacrificio in hunc usum fuerat reservata. Ex Romanorum Pontificum Melchiadis, et Siricij Constitutionibus relatis in veteribus Pontificum Catalogis, et ex Epistola 29. Innocentii Papae I. ad Decentium Episcopum eruimus, quod Summus Pontifex, caeterique Italiae Episcopi mittebant singulis Dominicis diebus ad Presbyteros Ecclesiarum Titularium particulam Eucharistiae, quam in Missa consecraverant; Presbyteri autem particulam hanc ad verba: *Pax Domini*, mittebant in Calicem in signum communionis. Episcopi item die, quo consecrabantur, accipiebant ab Episcopo consecrante magnam Hostiam, quam per plures hebdomadas servabant, et ex

ea particula singulis diebus immitebant in Calicem dicens: *Pax Domini etc.* Ex antiquissimis Codicibus manuscriptis apud Mabillonum *Iter Germanicum et Musaeum Italicum* Tom. 2. pag. 38. eruitur servatam fuisse partem Hostiae a Pontifice consecratae in solemnitatibus Paschatis, Pentecostes, et Nativitatis Domini, eamque delatam fuisse ad Stationes, quae anni cursu habebantur, quum Pontifex stationibus illis non intererat, et immitebant in Calicem ad verba: *Pax Domini.* Idem Pontifex, et Episcopi ante quartum saeculum Eucharistiam accipiebant ab Ecclesiis remotioribus. Hae porro particulae ad Ecclesias missae, vocabantur *Fermentum*. Anastasius Bibliothecarius, et ex ipso Bollandiani Continuatorum in Propylaeo ad Acta Sanctorum Maii p. 51. de Melchiade, et p. 53. de Siricio PP. *Hic fecit, ut oblationes consecratae per Ecclesias ex consecratu Episcopi diriguntur, quod declaratur Fermentum.* Habebantur enim, ut symbolum communionis, et charitatis, quo significabatur idem Sacrificium oblatum a Pontifice, ab Episcopis, et Presbyteris, ex quo tum ipsi, tum fideles omnes participabant iuxta illud Apostoli I. ad Cor. c. 10. v. 17. *Unus panis, unum corpus, multi sumus omnes, qui de uno pane participamus.* Potior autem, ac mystica ratio immittendi Eucharistiam in Sanguinem, ea est, ut designetur nempe renovata unio Corporis et Sanguinis Christi, eiusque gloria resurreccio. In Missa usque ad hanc partem Passio et mors Christi repraesentata est per consecrationem Corporis et Sanguinis separatim factam; et licet separatio haec sit tantum mystica, cum corpus non sit re ipsa sine Sanguine, nec Sanguis sine Corpore; tamen mystica hac separatione expresse Christi passio et mors nobis repraesentatur. Reliquum erat, ut exprimeretur gloria Jesu Christi resurreccio. Id aptius fieri non poterat, quam particulam Hostiae immittendo in Calicem, ut ita Corpus iterum cum Sanguine coniungeretur, ut observat Micrologus de *Ecclesiasticis Observationibus* cap. 17. Hinc Innocentius III. merito ait: *Commixtio panis et vini designat unionem carnis et animae, quae in Resurrectione Christi denuo sunt unitae.*

V. Sacerdos, dum particulam immittit in Calicem, hanc submissa voce dicit Orationem: *Haec commixtio et Consecratio Corporis et Sanguinis Domini nostri Jesu Christi fiat accipientibus nobis in vitam aeternam. Amen.* Ita porro se habet sacrae commixtionis Oratio, quam legunt antiquissimi Romani Ordines, Amalarius, Micrologus, et innumera prope manuscripta Missalia Galliae, Angliae, et Germaniae. Non dicitur tamen a Carthusianis, et desideratur in usibus Cluniacensibus, ut observat Franciscus Amatus Pouget *Institutiones Catholicae* Tom. 2. pag. 880. In aliquibus Missalibus, praeter vitam aeternam ponitur in hac Oratione salus Corporis, et Animae his verbis: *Haec sacrosancta commixtio Corporis et Sanguinis Domini nostri Jesu Christi fiat mihi, et omnibus sumentibus salus mentis, et corporis.* Haec Oratio omittitur Feria VI. Maioris Hebdomadae, cum Hostia immittatur in vinum non consecratum. Bellarmius Lib. 2. de Missa c. 17. Orationis et illius vocis *Consecratio* vetustatem probat, quam vocem ita explicat: *Neque habet aliquid incommodum ea vox, si bene intelligatur; non enim petimus, ut nunc fiat Consecratio, sed Consecratio antea facta sit nobis ad vitam aeternam salutaris.*

VI. Peracta confractione sacrae Hostiae, sequitur precatio: *Agnus Dei etc.* Scriptores nonnulli, precationem huiusmodi antiquitus in confractione Hostiae decantari solitam, ex Sergii I. Romani Pontificis instituto, usu receptam referunt. Sed Mabillonius, in saecorum rituum antiquitate eruenda vir perspicacissimus in *Commentariis in Ordinem Romanum* cap. VIII. num. VII. pag. LIV. LV. animadvertisit, id quod varios recentiores rituum indagatores fugit, nempe in rubricis *Sacramentarii Gregoriani* assignari ad Missas: *Agnus Dei, qui tollis peccata mundi.* Ita sane prostat in *Sacramentariis* ex editione Pamelii, ex Romana Angeli Rocchae, et ex Parisiensi Hugonis Menardi; quare censem Mabillonius, ante Sergii tempora, fortasse *Agnus Dei* a solis cantoribus decantatum fuisse: ut in priscis libellis Romani Ordinis traditur, deinde a Sergio Pontifice, ut a Clero et populo decanta-

retur, constitutum fuisse. Nam Liber Pontificalis in Sergii vita Capite XIV. uti notum est, his verbis Sergii decretum commemorat: *Hic statuit, ut tempore confractio-nis Dominici Corporis: Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis, a Clero et populo decantetur.* Apud Graecos antiquior est *Agnus Dei* mentio in sacris solemnibus, sed non per modum precationis. Ex Jacobi Liturgia: *Ecce Agnus Dei Filius Patris, qui tollit peccata mundi ter dicebatur, et ter item Miserere nobis;* sed multis postea ingruentibus Ecclesiae adversitatibus, ut ait Innocentius III. Lib. 6. de *Mysteriis Missae* cap. 6. sive ad tollendum schisma, ut alii scribunt, statutum fuit ut tertia vice diceretur, *dona nobis pacem;* qui ritus ubique receptus est, excepta Basilica Lateranensi, in qua adhuc servatur antiqua forma dicendi *ter miserere nobis.* Hugo Victorinus Lib. II. de *Officiis Ecclesiasticis* cap. XVIII. ter dici *Agnus Dei* affirmat; ac ad tertiam vicem, *Dona nobis pacem pronunciari;* *Agnus Dei,* inquit, *ter cantatur, ut verus agnus, cuius carnem, et sanguinem sumimus, nobis propitiatur.* Primo rogamus, ut nobis misereatur, peccata relaxando: Secundo ut nobis misereatur, devotos sibi faciendo: Tertio, ut nobis pacem donare dignetur, quae hic initium habet in Sanctis, et in beata vita perficietur. Eam Orationem dicens Sacerdos, percutit sibi pectus in signum contritionis cordis sui. In Missis Defunctorum non percutit sibi pectus, nec dicit *Miserere nobis*, sed *dona eis requiem*, ut ostendat, se Defunctorum magis, quam sui esse memorem, ut advertit Hugo de S. Victore. Verum ideo non dicitur *Miserere*, vel *dona eis pacem*, ut Alexander de Ales observat, quia Missa pro defunctis specialiter celebratur, ut quies a poenis eis indulgeatur.

VII. Ante communionem Romano ritu praemitti solent tres Orationes, non ex antiqua Summorum Pontificum institutione, sed ex Religiosorum traditione, ut docent cum Micrologo, Azorius, Bellarmine, et Gavantus. Prima est, qua Sacerdos pacem precatur Ecclesiae: post eam sequitur Osculum pacis, quo ipse Ministros, deinde isti, et omnes Fideles se invicem salutant in signum

unionis, et mutuae charitatis. Apostolicum institutum hoc est, ut per solemnia pacis Sacrificii consummatio fiat. De hujus autem apud priscos Christifideles osculi antiquitate, antequam sacram Eucharistiam sumerent, plene disputavit in Annalibus Ecclesiasticis Magnus Baroni. Non una fuit primis Christi saeculis Ecclesiarum de pace danda inter divina mysteria consuetudo; aliae enim Ecclesiae, et praesertim Orientales, pacis osculum mutuum inter fideles praescribebant post *oblationem*, quia Ecclesiae Romanae mos fuit, nempe, ut post confecta mysteria, idest, cum *Pax Domini sit semper vobiscum*, pronunciandum esset pacis osculum tradebatur. Ita enim produnt vetusti Romani Ordinis libelli. In Liturgia Jacobi post Symboli recitationem porrigitur osculum, prae-monente Diacono: *Osculemur nos in osculo sancto.* In Liturgia Chrysostomi ante Symbolum ait Diaconus: *Diligamus nos invicem, ut in concordia confiteamur Patrem, et Filium et Spiritum Sanctum.* Mozarabes in singulis Missis proprias habent orationes pro osculo pacis, quibus breviter a Deo petunt, ut oscula fidelia sint. Insuper eiusdem osculi tamquam ab Apostolis instituti mentionem faciunt veteres Patres, Tertullianus, de *Oratione* cap. 14.; et Lib. 2. ad *uxorem* cap. 4.; Justinus Martyr, *Apologia II.*; Cyrilus Hierosolymitanus, initio *Catechesis quintae*; Hieronymus, *Epistola 62. ad Theophilum Alexandrinum*; Augustinus, *Sermone 83. de diversis*; Anastasius Synaita, *Orat. de sancta Synaxi.* Hoc porro pacis osculum, quia signaculum erat Ecclesiasticae communionis, propterea nonnisi inter Christifideles mutuo praebebatur, adeoque publice, et notorie excommunicatis, Haereticis Schismatis aliisque si aderant, huiusmodi interdictis negabatur. Inter excommunicationis poenas, quas antiqui Canones recensent, praecipua est osculi pacifici denegatio. Vide Isidorum, in *Regula* cap. 16.; Concilium Vernense ann. 755. can. 9. Capitularia Caroli Magni Lib. 5. cap. 42. Instrumentum osculi loco, in Ecclesia, infimo aeo introductum est. Est autem tabella aurea, seu argentea, cui imago aliqua sacra insculpta est. Haec autem tabella vul-

gari vocabulo *Pax* appellatur: sed variis nominibus donata est. Nam in Synodo Exoniensi A. D. 1287. *Conciliorum* tom. XI. pag. 1278. *Asser ad pacem*, in Concilio Mertonensi A. D. 1300. can. IV. *Tabula pacis*; in Synodo Baiocensi A. D. 1300. *Marmor*; in statutis Walteri Archiepiscopi Eboracensis A. D. 1250. *Osculatorium*, dicitur, ut et *lapis pacis*. Vide Cangii Glossarium in his vocibus. Hoc autem pacis osculum antiqua syntaxi Ecclesiastica exprimitur per haec dicendi genera, nempe: *pacem dare, pacem facere, offerre, ac tribuere*; quas quidem loquendi rationes concessit Cangius, verbo: *Pacem dare.* Prima Oratio *Domine Jesu Christe ex Missalis Rubrica* omittitur in Missis Defunctorum, nec datur in istis *Pax*. Orationem omitti, dicit Durandus Lib. 4. cap. 53.; quia ea est de pace; pax autem Defunctorum Missis non convenit, ut docet Alcuinus, et post ipsum Amalarius. Durandus vero addit, non dari pacem, quia iam *Defuncti quiescent in Domino*, neque amplius sunt in turbatione hominum. Divus Thomas 3. par. quaest. 93. art. 4. in corpore ita loquitur: *Praeparatur populus per pacem etc.* Est enim hoc Sacramentum unitatis et pacis. In missis tamen Defunctorum, in quibus *Sacrificium offertur non pro pace praesenti, sed pro requie mortuorum, Pax intermit-titur.*

CAPUT XXIX.

De Communione Sacerdotis, et populi.

I. Dicta tertia Oratione, quae incipit *Perceptio*, Sacerdos dicit *Panem coelestem accipiam et nomen Domini invoco*, quae verba deprompta sunt ex Psalmo 115. Verba *Domine, non sum dignus*, sunt verba Centurionis cap. 8. Matthaei recensita. Ritus Centurionis verba recitandi in communione, vetustissimus est. Huius consuetudinis mentionem facit *Origines Homilia 5. ad aliquot Evangelii loca*, et Chrysostomus *Homilia de S. Thoma Apostolo*. Percussio pectoris humilitatem simul et compunctionem